

FİNANSAL GÖSTERGELER AÇISINDAN İMKB' DE HİSSELERİ İŞLEM GÖREN BANKALAR İÇİNDE YAPILANMA

Ayşen KORUKOĞLU^(*)

ÖZET

Bu çalışmada İMKB' da hisseleri işlem gören bankaların finansal göstergeleri araştırılmakta ve değişik dönemlere ilişkin yapısal farklılıklar istatistiksel olarak yorumlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:İMKB, Bankalar, Finansal Göstergeler, Bankalarda Yapılanma.

1.Giriş

Ödeme araçlarının yönetimi, portföy yönetimi, fon transferi ile likidite ve risk-paylaşımı sağlaması, ödünçlerin izlenmesi ve daha iyi bilgi edinme imkanı ile işlem maliyetlerini azaltması gibi dört temel işleve sahip bankaların özelliği, fon transferi veya aracılık sürecinde kendini göstermektedir. Bu işlev, uzun süre bankaların tekelinde kalarak bankacılık faaliyetinin temelini oluşturmuştur. Diğer bankacılık ürünleri ve hizmetleri ek hizmetler şeklinde görülmüştür. Bu yapı günümüzde belirli bir değişim süreci içine girmiş ve banka bir tür çok ürünlü işletme halini almıştır (Erdem,1993:31, Baltensperger,1980:2).

Bankalar parasal işlevleri yanı sıra, menkul kıymet işlemlerine katılarak mali aracılık rollerini genişletmişlerdir. Böylece kendi hesaplarına veya müşteri hesabına yürüttükleri portföy yönetimi hizmetleri ile hem portföy çeşitlenmesinden hem de işlem maliyetlerinin azalmasından yararlanmaktadır (Erdem,1993:32).

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan yasal, kurumsal ve fonksiyonel gelişmeler, bu sektörün özellikle son yıllarda kompleks bir görünüm kazanmasına yol açmıştır. Kurum sayısındaki artış, finansal ürün veya hizmetlerde çeşitlenme ve finansal işlem veya faaliyetlere ilişkin olarak getirilen yasal düzenlemeler, bankacılık sektöründe son derece rekabetçi bir ortamın doğmasına yol açmıştır (Uludağ ve Ekren,1993:8). Artan rekabetle birlikte ülkemizde perakendeci bankalar, özellikle bilgisayar teknolojisi olmak üzere ATM, kredi kartları, satış noktası terminalleri vb. gibi bireysel bankacılık hizmetlerinde önemli aşama kaydetmişlerdir. Toptancı bankalar ise, büyük ölçüde dış ticaretin finansmanı, factoring, forfaiting, leasing, menkul kıymet ihracında aracılık ve kısa vadeli kredi işlemleri yapmakla birlikte şirketlerin

^(*) Yrd.Doç.Dr. E. Ü.İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, İZMİR

ihtiyaçları ölçüsünde diğer toptancı bankacılık hizmetlerini de verebilecek esneklikte olmuşlardır (Balak ve Seymen, 1996:48)

Mali piyasaların globalleşmesi karşısında rekabet, uluslararası alana kaymış ve bankalar arası rekabet ulusal sektörler arası rekabete dönüşmüştür. Bu değişim bankaların uluslararası piyasalar ve ürünlere dönük stratejilerinin yanı sıra, ulusal düzeyde rekabet stratejilerinin de uygulamaya konmasını gerektirmektedir (Erdem,1993:40)

Bankacılık sektöründeki bu rekabetçi piyasa yapısının anlaşılabilmesi büyük ölçüde, rakiplerin davranışının ve izleyebileceği politikaların iyi bir şekilde tahmin edilmesine bağlı olmaktadır. Bankaların hedef olarak seçtikleri müşteri piyasalarında ihtiyaç ve istekleri doğru bir şekilde belirlemeleri, rakiplerinden daha etkin bir şekilde belirlenen bu isteklerin tatminine kendilerini adapte etmeleri gerekmektedir (Uludağ ve Ekren,1993:8).

Yasal ve ekonomik değişkenlerin oluşturduğu dışsal faktörler ile kendi uzmanlıkları ve sermaye güçleri tarafından belirlenen içsel faktörlerin yol açtığı kısıtlamalar ve sınırlamalar bu konuda son derece önemli olmaktadır. Bir diğer husus da, bu kısıtlamaların ya da sınırlamaların perakende ve toptan bankacılık faaliyetlerinde farklı bir şekilde etkili olmasıdır. Bu da bazı bankaların bu iki tür bankacılıktan birinde uzmanlaşma eğilimine girmelerine yol açmaktadır. Doğal bir sonuç olarak da, bu yapılaşma bankacılık faaliyet ve/veya işlemlerine yansımaktadır.

Bankacılığın piyasa yapısına ilişkin ampirik çalışmalarda, bankaların piyasa yapıları ve faaliyet alanları anketler yardımıyla belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu çalışmalarda bankaların faaliyet portföyü, pazarlama stratejileri, rekabet ve fiyatlama politikaları ele alınmakta, müşteri profili, döviz bileşiminin ve gelecekle ilgili beklentiler incelenmektedir. Ayrıca bu tip çalışmalarda yabancı bankaların geliş nedenleri ve temel örgütsel yapıları üzerinde de durulmaktadır (Uludağ ve Ekren,1993:8-9, Seing ve Stephen, 1983:137-160). Bu çalışmada ise, hisseleri İMKB' de işlem gören bankalar içinde yapılanma incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonuçları, gerek bankaların finansal göstergeler açısından kendi durumlarını rakipleri karşısında görebilmelerini gerekse diğer kişi ve kuruluşların konu hakkında bilgi elde edebilmelerini sağlamaktadır.

2.Finansal Göstergelerin Analizi

Çalışmada hisse senetleri İMKB' da işlem gören bankaların borsa bültenlerinde yer alan dokuz finansal parametre (İMKB aylık bülten, Ocak 1997,Ocak 1998) ile bunlardan ikisinin oranlanarak elde edildiği ilave bir değerlendirme oranı ele alınmaktadır. Bu parametreler;

- Piyasa Değeri,

D.E.Ü.İ.B.F.Dergisi
Cilt:15, Sayı:2, Yıl:2000, ss:101-113

- Net Kar,
- Toplam Amortisman,

- Toplam Temettü,
 - Öz sermaye,
 - Fiyat/Kazanç Oranı (Piyasa Değeri / Net Kar),
 - Temettü Verimi Oranı(Toplam Temettü/Piyasa Değeri)x100,
 - Fiyat /Nakit Akış Oranı (Piyasa Değeri / (Net Kar + Amortisman)),
 - Piyasa Değeri / Defter Değeri (Piyasa Değeri/Öz sermaye),
 - Net kar / Öz sermaye
- şeklinde sıralanmaktadır.

Çalışma kapsamında İMKB tarafından esas alınan,

- Bankalar,
- Sigorta şirketleri,
- Finansal kiralama ve factoring şirketleri,
- Holdingler ve yatırım şirketleri,
- Yatırım ortaklıkları,
- Aracı kurumlar

şeklinde sıralanan mali kuruluşlar içerisinde bankalar ele alınmıştır. Bankaların finansal göstergeler bakımından istatistiksel olarak yorumlanması ve finansal göstergelerdeki yapısal farklılıkların etkilerini görebilmek amacıyla 1997 ve 1998 yıllarının Ocak aylarına ilişkin İMKB verileri esas alınmıştır. Hisseleri İMKB' da işlem gören bankalar grubu içerisinde yer alan toplam 16 bankadan belirtilen ardışık iki yıldaki tüm finansal göstergeleri tam olan 12 bankanın verileri Tablo-1'de yer almaktadır. Tablo-1'den görüleceği gibi İş Bankası hisseleri A,B ve C olmak üzere üç ayrı şekilde işlem gördüğünden üç ayrı banka gibi düşünülmektedir. Ayrıca Tablo-1'de 1997 yılı verileri içerisinde de Tütünbak yerine Yaşarbank'ın belirtilmiş olması, ismi değişen bankanın karşılaştırmalarda karışıklığa neden olmaması içindir. Tablo-1'de yer alan finansal göstergelere ilişkin bazı istatistikler ise Tablo-2' de yer almaktadır.

Tablo-1 de belirtilen veriler bankalara ilişkin farklı finansal parametreleri ifade ettiği için, bunların istatistiksel olarak birlikte değerlendirilmesi söz konusu olduğunda çok değişkenli istatistiksel tekniklere başvurulması gerekli olmaktadır. Çalışmada ilgili dönemlerde tüm finansal göstergeleri eksiksiz olarak elde edilmiş olan 12 adet bankanın oluşu, gözlem sayısı açısından yetersiz gibi düşünülebilir. Ancak bu çalışmada ele alınan çok değişkenli istatistiksel yöntemde, Flury (1997) de belirtildiği gibi örnek

hacminin değişken sayısından büyük olma prensibi gerçekleşmiş olmaktadır.Bu durumda, çalışmada belirtilen on adet finansal gösterge için ortaya çıkacak varyans-kovaryans yapısının bu finansal göstergelerin doğrusal kombinasyonu

Ayşen Korukoğlu

şeklinde ifade edilebilen "Ana Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis)" uygulanmıştır. Ana bileşenler analizinde varyans-kovaryans yapısının orijinal değişkenlerin doğrusal kombinasyonları olan bileşenlerle açıklanmasına çalışılmaktadır. Ana bileşenler yönteminin genel amaçları, boyut indirgeme ve yorumlama şeklinde sıralanabilmektedir (Johnson, Wichern, 1992:356). Benzer verilere uygulanabilen farklı yaklaşımlar Dalgeç, Korukoğlu(1995), Korukoğlu, Korukoğlu (1997) de ele alınmaktadır.

Tablo 2(a) : Bankaların Finansal Değerleme Oranlarına İlişkin İstatistikler

Değerleme Oranları	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Standart Sapma
Piyasa Değeri	91.319.416	16.750.000	6.120.000	387.000.000	129.000.000
Net Kar	9.451.255	4.819.230	126.932	37.756.272	11.263.752
Top.Amort.	381.488	254.318	4.855	1.092.150	373.522
Nakit Tem.	3.858.884	1.951.600	23.078	21.600.000	5.895.487
Özsermaye	20.575.934	10.778.506	322.891	86.438.560	24.842.896
F/K	16.36	7.89	2.88	67.44	21.22
TV(%)	8.33	5.61	0.27	24.03	8.28
F/NA	15.67	7.45	2.70	64.95	20.48
PD/DD	6.67	3.18	1.38	26.51	8.22
NK/ÖS	0.4804	0.4327	0.1395	0.9525	0.1899

Kaynak: İMKB Ulusal Pazar (Ocak 1997)

Tablo 2(b) : Bankaların Finansal Değerleme Oranlarına İlişkin İstatistikler

Değerleme Oranları	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	Standart Sapma
Piyasa Değeri	326.000.000	47.762.500	1.650.000	1.873.458.048	456.000.000
Net Kar	19.425.054	8.850.122	88.671	64.271.016	22.517.994
Top.Amort.	530.893	352.660	1.241	1.418.761	493.943
Nakit Tem.	7.097.910	3.746.493	24.680	21.600.000	7.329.501
Özsermaye	37.092.744	20.970.592	142.798	104.438.560	37.407.780
F/K	38.1	9.6	2.5	182.7	64.6
TV(%)	7.47	5.64	0.15	26.68	7.78
F/NA	37.3	9.0	2.3	180.2	63.8
PD/DD	22.6	4.7	0.9	113.4	40.6
NK/ÖS	0.4958	0.5172	0.1075	0.6210	0.1499

Kaynak: İMKB Ulusal Pazar (Ocak 1998)

Değişken sayısı p olmak üzere, $\mathbf{X}'=[X_1, X_2, \dots, X_p]$ veri setine karşılık gelen kovaryans matrisi Σ olmak üzere; bu matrisin öz değerleri $\lambda_1 \geq \lambda_2 \geq \dots \geq \lambda_p$ olduğunda k . ana bileşenin toplam varyasyon içerisindeki açıklama oranı Mardia, Kent, Bibby (1979)'da belirtildiği gibi $\lambda_k / [\lambda_1 + \lambda_2 + \dots + \lambda_p]$ olarak elde edilebilmektedir. Toplam değişken sayısından daha az sayıda ana bileşenin yüksek bir açıklama yüzdesine sahip olması yöntemin başarısını arttırabilmekte ve bileşenlerdeki değişkenlere ilişkin ana bileşen tahminleri, söz konusu finansal göstergelerin birlikte değişimlerine bağlı olarak yorumlanabilmektedir. Ancak finansal göstergelerin Tablo-1'den görüleceği gibi TL. ve oran gibi farklı birimlerle ifade edilebiliyor olması gerçekleştirilecek ana bileşenler analizi ile elde edilecek katsayıların genel olarak ölçek bazında değişmezlik özelliğine sahip olmadıklarından yorumlanmalarını güçleştirmektedir. Bu nedenle finansal göstergelerin standardize edilmesi ile elde edilebilecek veri setine karşılık gelen varyans-kovaryans yapısının uygulanması bu sıkıntıyı ortadan kaldırabilmektedir. Bu ise ana bileşenler analizine esas alınacak kovaryans yapısının ikili doğrusal korelasyonlara karşılık gelen örnek korelasyon matrisi üzerinde uygulanmasına eşdeğer olmaktadır. Böylelikle ölçü birimlerine karşı değişmezlik (*invariant*) özelliği korunmuş olmaktadır (Mardia, Kent ve Bibby, 1979:220, Morrison, 1976:268). Çalışma kapsamında ele alınan veri setinin özelliklerinin Tabachnick, Fidell(1996) tarafından ana bileşenler ile ilgili olarak verilen kısıtlamaları sağladığı düşünülmektedir. Tablo-1'de yer alan finansal göstergeler için karşılık gelen korelasyonlar Tablo-3'de verilmektedir.

Tablo-3'de yer alan korelasyon yapılarına ana bileşenler analizi uygulandığında 1997 yılı için en büyük iki özdeğer 4.980 ve 3.405 olarak, 1998 yılı verileri için ise 4.895 ve 3.306 şeklinde elde edilmişlerdir. Bir başka deyişle 1997 yılı verileri için birinci ana bileşen toplam standardize edilmiş örnek varyansının %49.80'lik, ikinci ana bileşen %34.05'lik ve her ikisi birlikte ise %83.85 gibi oldukça büyük bir kısmını açıklayarak başarılı olmuştur. Benzer şekilde 1998 yılı verileri için ise ilk iki ana bileşen sırasıyla %48.95, %33.06 ve toplam olarak da % 82.01 şeklinde bir açıklama yüzdesine sahip olabilmektedir. Çalışmada daha az sayıda ana bileşen ile daha yüksek bir açıklama yüzdesine sahip olunması amaçlandığı için, diğer değişkenler cinsinden türetilmiş olan değişkenlerin birlikte ele alınmış olmalarının sorun yaratmayacağı düşünülmektedir. Yukarıda belirtilen öz değerlere karşılık gelen ana bileşen katsayıları (öz vektörler) standardize edilmiş finansal göstergelere karşılık gelmek üzere Tablo-4' de verilmektedir.

Tablo-4'de verilen değerler incelendiğinde 1997 ve 1998 yıllarına ilişkin birinci ana bileşen katsayılarında ilk beş direkt finansal gösterge katsayılarının gerek büyüklük ve gerekse işaret yönüyle oransal gösterge katsayılarından açık bir şekilde ayrıldığı görülmektedir. Her iki yıla ilişkin ikinci ana bileşen katsayılarında ise belirgin işaret ayırımı ortaya çıkmamakta ancak oransal göstergelerin oldukça belirgin ağırlığı görülmektedir. Bu değerlemeler kapsamında birinci ana bileşenler, oransal olmayan ikinci ana bileşenler ise, oransal finansal gösterge bileşenleri olarak yorumlanabilmektedir.

Tablo 4: Bankaların 1997-1998 Yılı Finansal Göstergelerine Karşılık Gelen Birinci ve İkinci Ana Bileşen Katsayıları

Finansal Göstergeler	1997 yılı	1997 yılı	1998 yılı	1998 yılı
	1.Ana Bileşen	2.Ana Bileşen	1.Ana Bileşen	2.Ana Bileşen
Piyasa Değeri	0.387	0.225	0.288	0.296
Net Kar	0.421	0.141	0.387	0.265
Toplam Amortisman	0.409	0.111	0.388	0.110
Nakit Temettü	0.382	0.125	0.360	0.088
Öz Sermaye	0.422	0.170	0.407	0.224
F/K	-0.248	0.436	-0.328	0.369
TV(%)	-0.028	-0.474	-0.023	-0.459
F/NA	-0.247	0.436	-0.328	0.369
PD/DD	-0.239	0.426	-0.326	0.373
NK/ÖS	0.025	-0.294	-0.001	0.387

Tablo-1'de verilen finansal veriler standardize edilip Tablo-4'deki ana bileşen katsayıları kullanılmak suretiyle bankalar için ana bileşen skorları hesaplanarak her iki yıl için Şekil-1'de grafiksel olarak verilmektedir. Şekil-1 bir anlamda standardize edilmiş on adet finansal gösterge açısından indirgenmiş iki boyutlu uzayda bankaların konumlarını göstermektedir. Şekil-1(a) ve (b)'de bankaların yatay ekseninde birbirlerinden farklılaşmaları büyük ölçüde oransal olmayan gösterge farklılıklarından, düşey ekseninde ise büyük ölçüde oransal gösterge farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Şekil-1(a) ve (b) standardize edilmiş finansal göstergeler esas alınarak oluşturulmuş olduğundan (0,0) pozisyonlarının, çalışmaya konu olan banka sektör ortalamalarına karşılık geldiği görülmektedir. Yine finansal göstergeler açısından bankaların

gruplaşmaları da, Yaşarbank, Finansbank ve T.S.K.B. örneğinde olduğu gibi Şekil-1(a)'da görülmektedir. Ayrıca finansal göstergeler açısından 1997 yılına göre 1998 yılında değerlerinde yapısal değişim gösteren bankalar Şekil-1(a) ve (b) nin ortak değerlendirilmesinden, örneğin Tekstilbank'ın konum değişikliği görülmektedir. Bu farklılaşmalar Tablo-1'de verilen 1997 ve 1998 finansal gösterge verilerinin karşılaştırılmalarıyla da desteklenmektedir.

Ayşen Korukoğlu

4.Sonuç

Çalışma bulguları, hisseleri İMKB’da işlem gören bankaların finansal göstergeler kapsamında diğer bankalar karşısında durumlarını değerlendirebilmelerine ve buna bağlı olarak sonuçları finansal göstergelere yansıyacak gelişme ve değişim stratejilerini uygulayabilmelerine yardımcı olacaktır. Ayrıca çalışmada gerçekleştirilen analizler ile bankalar dışındaki diğer kişi ve kuruluşların da bankaları bütünlük içerisinde objektif olarak değerlendirebilmeleri de mümkün olacaktır. Uygulanan ana bileşenler analiz yönteminde incelenen her iki yıl için ilk iki ana bileşenin %80’lerin üzerinde bir açıklama gücüne sahip olması, yöntemin bu tür finansal gösterge verilerinde başarılı bir şekilde uygulanabileceğini göstermektedir. Bu tür analizlerin daha sık periyotlara ait verilerle tekrarlanması ve bankacılık sektörünün de dahil olduğu diğer mali kuruluşlarla karşılaştırılabilmeleri de mümkün olabilecektir.

ABSTRACT

In this study , the market indices of banking companies of Istanbul Stock Exchange(İSE) have been investigated. Structural differences for different terms of market indices have been compared using statistical principal component analysis.

KAYNAKÇA

- BALAK,D., ve SEYMEN, D. (1996); Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Gümrük Birliği’nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri, *Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:201*.
- BALTENSPERGER,E. (1980); “Alternative Approaches to the Theory of the Banking Firm”, *Journal of Monetary Economics*,Vol.6, No.1.
- DALGEÇ ,A.,ve KORUKOĞLU, S. (1995); Hisse Senetleri İMKB’da İşlem Gören Şirketlerin Belirli Finansal Göstergelerinin Sektörel Ayırt Edici Özelliklerini İstatistiksel Bir Yaklaşımla Saptamaya Yönelik Bir Çalışma, *II.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*,1-2 Haziran 1995, Atatürk Kültür Merkezi, İzmir.
- ERDEM,M.Ş.(1993); Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler, *Türkiye Bankalar Birliği Yayın No:174*.

- FLURY,B. (1997); A First Course in Multivariate Statistics, Springer Texts in Statistics.
- JOHNSON, R.A., ve WICHERN, D.W.(1992); Applied Multivariate Statistical Analysis, Prentice-Hall International Editions, Third Edition.
- İMKB Aylık Bülten,Ocak 1997.
- İMKB Aylık Bülten,Ocak 1998.
- KORUKOĞLU,S.,ve KORUKOĞLU, A. (1997); Kümeleme Analizi İle Hisse Senetleri İMKB' da İşlem Gören Şirketlerin Sektör İçi Konumlarının Belirlenmesi, *III.Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, 29-30 Mayıs 1997,Uludağ Ü. Kirazlı Yayla Tesisleri,Bursa.
- MARDÍA, K.V., KENT, J.T., ve BIBBY, J.M.(1979); Multivariate Analysis, Academic Press.
- MORRISON,D.F.(1976); Multivariate Stataistical Methods,McGraw-Hill Book Company, Second Edition Seing, H.K.,Stephen,W.M.(1983). Competitive Structure of International Banking Industry,DC.Health and Corp.,Lexqington.
- TABACHNICK, B.G., ve FİDELL, L.S.(1996); Using Multivariate Statistics,Harper Collins College Publishers,Third Edition.
- ULUDAĞ, İlhan, ve EKREN, Nazım (1993); Avrupa Topluluğu ve Türk Bankacılık Sistemi: Karşılaştırmalı Analitik Bir Değerlendirme, *Türkiye Bankalar Birliği Yayını*, Ankara.